

WITTE ORDE

Van Sibō Kanobana verscheen ook bij De Geus

Zwarte bladzijden

SIBO RUGWIZA KANOBANA

WITTE ORDE

Over ras, klasse en witheid

— PUBLIEKE RUIMTE —

DE GEUS

© Sibó Rugwiza Kanobana, 2024

Omslagontwerp Kaftwerk | Janine Hendriks

Typografie binnenwerk Zeno Carpentier Alting/Wouter Eertink

ISBN 978 90 445 4754 2

NUR 320

*We die. That may be the meaning of life. But we do
language. That may be the measure of our lives.*
Toni Morrison (1993)

Pour Tate (1942-2023)

INHOUD

Dankwoord 9

Inleiding 11

DEEL I

Zwart én wit 31

Terug naar het Westen 39

In het wit 47

Geïnstitutionaliseerd 53

Mijn positionaliteit 57

DEEL II

Een kwestie van terminologie 63

Witte orde 73

Ras 81

Wit worden 89

Racisme 109

Witheid bestuderen 119

DEEL III

Schoonmaak 131

Autochtoon-allochtoon 137

Wit, westers, bourgeois 153

Bloed en bodem 159

Beveiliging en neoliberalisme 165

Onzichtbaarheid 175

Tot slot 185

Literatuurlijst 205

DANKWOORD

Ik zou dit boek niet hebben kunnen schrijven zonder de belangrijke intellectuele bijdrage van twee indrukwekkende generatiegenoten: de Belgische Olivia Umurerwa Rutazibwa en de Franse Houria Bouteldja. Bouteldja publiceerde in 2016 haar boek *Les Blancs, les Juifs et nous. Vers une politique de l'amour révolutionnaire* (Witte mensen, Joden en wij. Naar een politiek van revolutionaire liefde), een mokerslag van een boek waarin Bouteldja spreekt van *un monde blanc*, een witte wereld, die onze politieke verbeelding fnuikt en waar we ons van moeten bevrijden. In 2018 kwam Olivia Umurerwa Rutazibwa met *Het einde van de witte wereld: een dekoloniaal manifest*, gepubliceerd in het Vlaamse *MO Magazine*. Het gold toen als aankondiging van een boek dat jammer genoeg nog steeds niet het daglicht

zag, maar waar ik ongeduldig naar blijf uitkijken. Die witte wereld waar Bouteldja en Rutazibwa het over hebben heeft mij rechtstreeks geïnspireerd om dit boek te schrijven en de raciale dynamieken van onze sociale werkelijkheid als witte orde te omschrijven. Hoewel het uiteraard mijn boek is, kan ik niet anders dan erkennen dat ik zonder hen dit project niet tot een goed einde had kunnen brengen. Ik wil hen daar heel uitdrukkelijk voor bedanken.

Daarnaast wil ik ook alle personen bedanken die het manuscript van dit boek lezen en van feedback hebben voorzien: Nima Jebelli, Koen Bogaert, Vincent Coen, Jacoba Casier, Lianne Enkhuizen, Warda El-Kaddouri, ik moet jullie uit de grond van mijn hart bedanken voor de constructieve en noodzakelijke feedback die ik van jullie mocht ontvangen. Het heeft mijn boek alleen maar beter gemaakt. Uiteraard draag ik als auteur de enige verantwoordelijkheid voor alle mogelijke tekortkomingen die in dit boek zijn blijven staan.

INLEIDING

Zeg je nu ‘wit’ of ‘blank’? Het is geen onschuldige vraag. Blank is voor veel mensen in de Lage Landen nog steeds de ‘normale’ keuze. Maar wat is normaal, en waarom? Tot het begin van de twintigste eeuw werden beide woorden – ‘wit’ én ‘blank’ – door elkaar gebruikt en het is pas in de eerste helft van de vorige eeuw dat blank de voorkeur begon te krijgen op wit. Vandaag vindt er een nieuwe verschuiving plaats. Voor steeds meer mensen krijgt wit de voorkeur. Blank betekent immers zo veel als kleurloos en zuiver en om die neutraliteit uit te dagen verkiezen op het einde van de twintigste eeuw een aantal zwarte denkers, zoals Philomena Essed en Gloria Wekker, wit. Op die manier willen ze aangeven dat wit ook een kleur is, en dat er dus niet zoiets bestaat als de neutraliteit of zuiverheid van een blank perspectief. Zal het veranderen van het woord dan leiden tot een werkelijke verandering van hoe we denken? Wit heeft immers ook positieve connotaties van neutraliteit en zuiverheid, en als de categorie waarnaar het verwijst intact blijft, dan ook die connotaties, ongeacht welk woord je daarvoor gebruikt.

Ik gebruik daarom zowel wit als blank, omdat het gebruik van beide woorden onze woordenschat verrijkt en ervoor kan zorgen dat we in het Nederlands nuance kunnen brengen in ons begrip van witheid en racisme. Nu, ik beseft ook dat het woord 'blank' gestaag aan het verdwijnen is en dat 'wit' steeds meer de voorkeur krijgt bij eenieder die zich antiracistisch noemt. Ikzelf krijg nog moeilijk het woord 'blank' over mijn lippen zonder een wrang gevoel. Maar dat wrange gevoel is, denk ik, wat we nodig hebben, die collectieve schaamte die ons aan het denken zet over wat we nu eigenlijk aan het zeggen zijn en wat de repercussies daarvan zijn. Op het moment dat 'wit' gewoon 'blank' vervangt en normaal wordt en 'blank' in onbruik geraakt, zijn we terug naar af. Dat zou willen zeggen dat we het raciale denken niet hebben losgelaten, maar er nog steeds van doordrongen zijn, ook al hebben we nieuwe labels.

Ik kom er later nog herhaaldelijk op terug, maar in dit boek verwijst 'blank' naar iemand met een bepaald uiterlijk dat doet vermoeden dat de meeste voorouders van die persoon oorspronkelijk uit het noordwesten van de Euraziatische landmassa komen. De grens tussen blank en niet-blank is onduidelijk, van Marokko tot India zul je mensen ontmoeten die al dan niet als blank kunnen worden opgevat. Witheid is echter geen blankheid. Om wit te zijn is blank zijn noch noodzakelijk, noch voldoende. Blanke mensen kunnen als personen van kleur gepercipiëerd worden en mensen van kleur kunnen voorbeeldige

vertegenwoordigers van witheid zijn. Witheid is een ideologie die waarde toekent aan mensenlevens, waarbij aan de hand van een hele batterij aan symbolen, onder andere en in belangrijke mate huidskleur, maar zeker ook taal, religie, cultuur, vermogen, identiteitspapieren et cetera, mensen al dan niet als waardevol bestempeld worden. Hoe witter je bent, hoe meer je leven waard is. Door wit en blank van elkaar los te koppelen wil ik expliciet het raciale denken doorprikken.¹

Niet alleen wit en blank roepen evenwel vragen op. Ook het gebruik van het concept 'ras' doet dat. Ras gebruiken in het Nederlands blijkt niet hetzelfde effect te hebben als *race* in het Engels. Zeg je dat een sociaal probleem *raciaal* is en iets te maken heeft met witheid, dan moet je je verantwoorden, aantonen dat je daarover hebt nagedacht, en aangeven hoe het verschilt van 'etniciteit' en etnische problemen. Maar er is wel degelijk een verschil tussen etniciteit en ras. Hoewel we ons iets kunnen voorstellen bij 'zwarte mensen', 'etnisch-culturele minderheden' of 'allochtonen', zeggen die woorden níets over etnische achtergrond, religie of culturele praktijken. Toch maken we impliciet bepaalde associaties die een

---

1 Er is hier uiteraard sprake van een paradox, aangezien 'blank' oorspronkelijk 'kleurloos' betekent en dus neutraliteit suggereert. Maar hoe we de woorden 'blank' en 'wit' vandaag gebruiken, lijkt volgens mij haaks te staan op hun etymologische betekenis. Wit gaat in dit boek daarom over ideologie, blank alleen over uiterlijke kenmerken.

binair mensbeeld uitdragen van witte mensen en niet-witte mensen. In dit boek wil ik je daarom uitleggen wat witheid en ras betekenen – semantisch, pragmatisch, etymologisch, historisch – en wat zulke woorden kunnen doen. Ik zal ‘ras’ theoretiseren, duiden hoe het toepasbaar is in een Europese context en waarom het wenselijk is om bepaalde vormen van ongelijkheid als raciaal te zien, eerder dan etnisch of cultureel. Daarbij is mijn theorie sterk geworteld in mijn eigen ervaring maar ook in de massa’s literatuur die ik in de laatste drie decennia heb doorploegd in mijn zoektocht om racisme en witheid beter te begrijpen.

Witheid is immers een rode draad in mijn leven, een as van verschil waar ik naargelang de context andere posities in inneem. Met een veelheid aan parameters die als symbolen van verschil fungeren, is witheid altijd aanwezig geweest in de wereld waarin ik ben opgegroeid, zowel in Afrika als in Europa. In informele gesprekken in multiraciale vriendenkringen beschreven we de omgevingen waarin we werkten en leefden vaak spottend als ‘wit’. Bovendien gebruikten vrienden van Congolese en Rwandese afkomst en mijn familieomgeving vaak het Franse woord *blanc*, dat ‘wit’ én ‘blank’ betekent, om het sociale leven te beschrijven en bepaalde situaties te verklaren, om te verwijzen naar hen die werden begrepen en verondersteld als ‘blank’ en ook om te wijzen op houdingen, instellingen en vooral de verschillende machtsverhoudingen tussen mensen,

ongeacht hun huidskleur. Raciale concepties en racistische praktijken zijn dus altijd relationeel en nooit absoluut. Iemand is misschien nu en hier een witte man, die witheid staat misschien wel ter discussie in een andere setting en andere tijd.

Terwijl in mijn informele multiraciale omgeving er een alomtegenwoordig bewustzijn bestond dat witheid wel degelijk een bepaalde impact heeft op het sociale leven, viel het mij op hoe witheid in formele institutionele contexten onbenoemd bleef. Wat was er gaande? Kon ik de dagdagelijkse analyse van de raciale relaties en structuren serieus nemen? Zou witheid ons kunnen helpen om te begrijpen waarom bepaalde vormen van ongelijkheid blijven bestaan, of zelfs onbewust gereproduceerd worden? Ik nam echter witheid heel lang niet serieus in mijn analyse van het sociale leven. Ik kwam in de verleiding om witheid als analytisch concept vooral te zien als een Noord-Amerikaanse aangelegenheid en interpretatie van het sociaal weefsel en negeerde eigenlijk de ervaring van mensen van kleur of zelfs mijn eigen ervaring in Europa en Afrika. Ik ontkende aanvankelijk dus mijn eigen beleving. Die zou niet waardevol zijn, aangezien ik dan niet objectief zou zijn. Noord-Amerika bleek een plaats te zijn waar 'wit' en 'ras' alledaagse begrippen waren, zij het dat ik ook opmerkte dat er een verschil bestond tussen het academisch gebruik van zulke termen en het gebruik van die termen in dagelijkse informele situaties.